

1943, marec, 5. V liste Salymu Mayerovi G. Fleischmannová vyjadruje optimizmus nad perspektívami. Konštatuje, že nemecký poradca Wisliceny u A. Eichmanna dosiahol, že v najbližších týždňoch sa neráta s deportáciami.

Nakoľko mám dnes príležitosť Vám napísať, prosím Vás, aby ste vzali na vedomie toto: Ako ste už informovaný, začali sme na celej línii s obrannými opatreniami a môžem Vám oznámiť, že perspektívy sú dosť nádejné. Samozrejme, ešte nie sú prekonané všetky nebezpečenstvá, ale oprávnenne dúfame, že ak sa splnia známe predpoklady, budeme zasa môcť úspešne robiť záchrannú akciu.

Na niekoľko hodín nás navštívil Willy. Znova sa prejavil ako dobrý spolupracovník a navštívil toho, ktorý rečnil a aj naďalej trvá na stopercentnom uskutočňovaní programu¹¹⁸; Willy upozornil, že Poľsko nemá nijaký zmysel, ale tých, ktorí tu zostali, prinajmenšom tá časť z nich, ktorí sú hospodárskymi postrádateľmi, treba zaradiť do táborov a týmto spôsobom ich začleniť do „totálneho zaradenia“. Táborový sú istotne kompromisným riešením a to znamená aj tvrdý život. Nakoľko však priatelia zostávajú v krajine a my máme dobré vzťahy s jednotlivými zložkami, ktoré o tom musia rozhodnúť, sme, prirodzene, schopní zabezpečiť priateľom relatívne dobrý život. V každom prípade sa to nerovná Poľsku; naopak, v táboroch možno Zarah¹¹⁹ prežiť. Willy teraz u Raschah¹²⁰ dosiahol, že v najbližších týždňoch sa s Poľskom neráta, takže sme teraz získali trochu času. Navštívi nás zase asi v polovici apríla, medzitým tu majú byť tábory primerane vybavené, aby sa potom na tomto základe, ako aj na základe úspešnej činnosti táborov, ďalej bojovalo proti deportáciám. Rovnako je tomu aj s našimi rozhovormi s národohospodárskymi činiteľmi, ktorí sa tiež držia tejto línie.¹²¹ Veľmi dôležité sú naše rokovania so skupinami, ktoré sa grupujú okolo Rosch-Hakol¹²² a tieto cesty

¹¹⁸ Ide o A. Macha. Po tom, čo sa na Slovensku od februára 1943 začali prípravy na obnovenie deportácií židov, na župnom zjazde gardistov 7. februára 1943 v Ružomberku Mach vyhlásil, že: Jednou z našich prvých povinností bude, keď sme odstránili 80 % židov, vysporiadať sa aj s tými ostatnými...Príde marec, príde apríl a transporty pôjdu. In: Gardista, 9. februára 1943.

¹¹⁹ Útrpenie, súženie.

¹²⁰ U svojho nadriadeného A. Eichmanna.

¹²¹ Ústredňa židov, resp. Pracovná skupina našla veľké pochopenie u významných hospodárskych činiteľov: guverniera Slovenskej národnej banky a prednostu najvyššieho zásobovacieho úradu I. Kurvaľa a generálneho tajomníka Ústredného združenia slovenského priemyslu P. Zaťku. S Ústrednou židov udržiaval kontakt aj minister školstva a národnej osvety J. Sivák, ktorý predstaviteľom Ústredne židov neraz tmočil aj informácie zo zasadania vlády, ktoré sa týkali riešenia židovskej otázky.

¹²² V zmysle: okolo najvyššieho predstaviteľa. Nemusí ísť napríklad o najvyššieho vládneho činiteľa (V. Tuku), ale týmto slovom býva označený aj starosta, ktorý stál na čele samosprávy v pracovných táboroch a strediskách. Starosta zodpovedal za jemu zverený úsek a bol podriadený veliteľovi tábora.

vedú až k najaktívnejším mužom. Medzitým sa využívajú všetky väčšie a menšie faktory a myslím, že môžem povedať, že naša práca je zmysluplná.

Aj keď vám dnes môžem ponúknuť menej beznádejných perspektív než naposledy, musíte si uvedomiť, že sme ešte ďaleko od toho, aby sme prečkali deportácie. Prežívame strašne ťažké časy, niet dňa bez šialeného vzrušenia, medzi priateľmi panuje skutočná panická nálada, lebo vláda podľa všetkého chce doviest' túto vojnu nervov až do krajnosti. Aj už započaté sústreďovanie priateľov znamená hroznú skúšku nervov a uprostred tohto chaosu sme my tých pár ľudí, ktorí si za každých okolností zachovávajú nervy, aby bolo možné viesť obranný boj.

Pri tom všetkom hrá, prirodzene, veľkú úlohu aj to, že v dôsledku totálneho nasadenia a tiež z iných príčin jestvuje veľký chaos a my, ktorí môžeme klásť najmenší odpor, sme, pochopiteľne, najviac ohrození.

Viesť tento v hrubých črtách opísaný boj, robiť dohody, preberať záväzky bez toho, že by sme mohli dodržať svoje sľuby, teda to, čo by sme ihneď mali urobiť, toto všetko mňa a mojich spolupracovníkov najviac denervuje. Preto sme, stavajúc na prísľuboch, prevzali nové záväzky, hoci sme ešte kvôli vlečúcim sa pomocným opatreniam nedodržali väčšiu časť našich starých záväzkov. Pochopíte, s akou netrpezlivosťou preto očakávame kuriéra.

Odvolaám sa na náš telefonický rozhovor a rada by som Vám v mene všetkých čo najúprímnejšie poďakovala za prejav Vašej ochoty pomôcť, čo prišlo naozaj v poslednej minúte a v pravý čas. Ak sa nám podarí úspešne bojovať s deportáciami, potom máte, milí priatelia, plné právo na slávu záchrancu mnohých tisíc Chaim.¹²³

Opakujem prísľub Natana, ktorý znel takto:

Schmonim Elef pre Ella¹²⁴ a Meah Elef pre Machnoth.¹²⁵

Bola by som Vám veľmi zaviazaná, keby ste nám mohli pre marec dať k dispozícii tiež Esrim Elef¹²⁶, takže by bolo pre Ella pripravené nie Schmonim Elef, ale Meah Elef. Všetko toto prosím analogicky podľa našich neskorších dispozícií vybaviť na šekovom konte 10.421, Schweizerische Bankgesellschaft Zürich. Môj záväzok ohľadne pobytu počas Milchamah¹²⁷ trvá aj naďalej.

¹²³ Životov.

¹²⁴ 8000 pre Ella (V tomto kontexte pre Slovensko)

¹²⁵ 100 000 pre pracovné tábory.

¹²⁶ 10 000.

¹²⁷ Počas vojny.

Momentálne nemôžeme mať presný prehľad, aké veľké budú naše záväzky súvisiace s našou prácou, najmä preto, že ešte presne nepoznáme Willyho želania; a jeho požiadavky sa delia do troch skupín, k čomu sa ešte vrátim.

V každom prípade Vám musí byť jasné, že naše dohody stratili platnosť 1. marca t.r., nakoľko zmluva znie od októbra do 1. marca. Od 1. marca treba obnoviť záväzky, ktoré vzhľadom na zvýšené akútne nebezpečenstvo budú pravdepodobne vysoké.

Sme si vedomí toho, že pomoc nemôžeme očakávať iba od Vás a preto sa aj naďalej usilujeme dostať ju od našich priateľov z Maďarska; oprávnené dúfame, že ju aj dostaneme. V každom prípade Vás veľmi prosíme, aby ste zase čo najskôr účinne pomohli, lebo inak by sme nemohli úspešne pracovať.

A teraz k nášmu rozhovoru s Willym.

a/ Čo sa týka priateľov v Bratislave, situáciu už poznáte

b/ Jeho nové pole činnosti poznáte ¹²⁸, v osobe hlavného rabína Koreza ¹²⁹ našiel veľmi dobrého partnera v rokovaní a je s ním aj veľmi spokojný. Willy nám už oznámil, že odtiaľ už nikto do Poľska nepôjde, ale že sa celý problém takisto rieši na báze táborov. ¹³⁰Neviem, či ste na základe predchádzajúcich informácií už začali vybavovať čo treba, resp. či sme tomu urovnali cestu. Každopádne bola tá vec obdivuhodne vyriešená. Willy rozhodne vyhlásil, že tamojší priatelia v nijakom prípade nemusia opustiť svoju vlasť. Máme z toho veľkú radosť.

c/ Čo sa týka veľkého plánu, Willy odcestoval do svojho hlavného mesta, aby celú vec ešte raz prerokoval so svojim šéfom; odpoveď však môže v najlepšom prípade priniesť o dva alebo tri týždne. Aj naďalej prejavoval o vec nesmierny záujem a sľúbil, že urobí, čo je možné. Bol to však osud, že na jednej strane v posledných mesiacoch neklapala kuriérna služba a na druhej strane musel Willy medzitým zmeniť svoje bydlisko. Preto sa stratilo veľa cenného času a on musí znova k svojmu šéfovi pre pokyny. Napriek tomu Willy tvrdí, že vec sa podarí. Povedali sme mu tiež, že na tom máme najväčší záujem a že jestvujú potrebné „predpoklady“; Natan ma predsa informoval, že oni sú už v pohotovosti.

¹²⁸ Wisliceny od marca 1943 pôsobil v Grécku, resp. v Solúni, kde žilo asi 50 000 židov. Pred ich deportovaním do Osvienčimu a Bergen-Belsen ich nechal zaregistrovať, dal označiť ich domy, obehody a pozemky. Takisto nadviazal spojenie s najvyššími predstaviteľmi židovskej obce, ktorí verili, že Wisliceny pomôže gréckym židom uniknúť pred hrozbou koncentračných táborov.

¹²⁹ Ide o hlavného gréckeho rabína Koretza, ktorý hneď po Wisliceného príchode nadviazal s ním spojenie.

¹³⁰ Aj v tomto prípade Fleischmannová uverila Wisliceného slovám, že z Grécka nepôjdu transporty do koncentračných táborov. Wisliceny pred gréckymi židmi predostrel plán záchrany – židia mali byť koncentrovaní v pracovných táboroch, kde by prekali nebezpečenstvo deportácií. Pozri: Hradská, K.: c.d., s.52-54.

Ako sme už spomenuli, W, tu bol iba niekoľko hodín a mohol nám venovať iba veľmi málo času. Musíme preto najprv vyčkať jeho odpoveď na body a/,b/,c/, lebo momentálne ešte nevieme, či o vybavenie bodu b/ budeme požiadaní my, alebo či bol vybavený priamo. Naliehavo Vás žiadam, aby ste prípadnú korešpondenciu s Korezom viedli viac ako opatrne, lebo na jednej strane ho dostatočne nepoznáme a na druhej strane musíme za každých okolností zostať v pozadí, pretože, Bože chráň, jedno nedomyšlené slovo môže znamenať zničenie všetkých.

Záverom ešte raz konštatujeme, že W. si zadováži informácie od svojho šéfa a až potom sa konkrétne vyjadrí. V každom prípade musíme byť vtedy v plnej pohotovosti.

Ziwiah¹³¹

Minulý týždeň tu bol taký kuriér, ktorého informácie možno považovať za absolútne spoľahlivé. Po mnohotýždňovej námahe našiel prvé stopy tých, ktorí sa stali obeťou tunajších deportácií. Žiaľ, podarilo sa mu zistiť iba to, že boli dopravení do Lubaczowa (medzi Rawou Ruskou a Przemyslom) za Bugom, nevie však, či sú ešte nažive. Isté je tiež, že skoršie osídľované miesta, dištrikty Lublin, Varšava, Radom, atď. boli takmer úplne evakuované. Kuriér je absolútne presvedčený o tom, že, bohužiaľ, sotvakto prežil. Napriek tomu sa však nedáme vo svojej práci hamovať a máme aj naďalej Schlichim na ceste; osobitne sa teraz pokúšame preniknúť do tých oblastí, ktoré nám slúžia ako oporné body pre ďalšie pátranie. Jediné a jednotlivé správy, ktoré nám prichádzajú (poštou), sú z pracovných táborov Birkenau v Hornom Sliezske a z pracovného tábora Lublin.¹³² Pokiaľ ide o rodinné transporty z posledných mesiacov, nevieme či je niekto z nich ešte na žive. Žiaľ, viac ako odôvodnené sú naše obavy, že z našich tamojších priateľov sotvakto žije. V tejto súvislosti sa veľmi bojíme, že pomoc podľa nášho veľkého plánu príde pre Poľsko už neskoro.

Opätovne Vám čo najsrdečnejšie ďakujem za všetko, čo ste pre nás urobili a urobíte a zostávam Vaša

Gisi

¹³¹ Poľsko. V ďalšom texte aj ako Zewiah.

¹³² Birkenau (asi 6 km od tábora v Osvienčime) a Lublin - Majdanek boli vyhladzovacími tábormi.

P.S. Podľa Willyho informácií začínajú teraz deportácie u Baruch¹³³ Žiaľ, Willy tam nie je, takže nemôže v tejto veci nič urobiť. Či tamojší W. je vyrozumiený, resp. či je možné s ním hovoriť, muselo by sa zistiť.¹³⁴

Yad Vashem, Jeruzalem, SM 20/94

10.

1943, marec, 24. V liste pravdepodobne Salymu Mayerovi opisuje tragickú situáciu v poľských koncentračných táboroch, kam smerovali rodinné transporty. Očakáva rokovanie s nemeckým poradcom o jeho ďalších finančných podmienkach.

Je mi priam na zúfanie, že naša kuriérna služba už niekoľko mesiacov prakticky nefunguje. Musím preto pripomenúť svoje doterajšie listy, že keď je možné vyslať kuriéra, treba reagovať na všetky naše žiadosti, resp. dopyty, nakoľko nikdy nevieme, kedy to bude zase možné. Pripomínam náš telefonický rozhovor z 23. t.m. Z Natanových výkladov usudzujem, že všetko je v štádiu príprav a čaká sa iba na odchod kuriéra. Takisto potvrdzujem list nášho strýka Sallyho z 24. minulého mesiaca, ktorý je v súlade s Natanovými slovami.

Neviem dostatočne citovo vyjadriť, ak mám tak vo svojom mene, ako aj v mene všetkých, čo najvrejšie poďakovať za Vašu účinnú pomoc. Nech Vás k ďalším činom povzbudí vedomie, že ste mohli zachraňovať v posledných dňoch a hodinách tisíce životov pred ich úplným zničením.

Od poslednej správy mám pre Vás nasledujúce informácie.¹³⁵ V uskutočňovaní prerušeného programu plánovaného na mesiac marec došlo k presunu a to preto, že sme dostali z Maďarska primárnu pomoc na to, aby sme mohli splatiť najnaliehavejšie dlžoby. Na druhej strane sme na základe Vašich realizovaných prísľubov mohli prevziať nové záväzky. Vďaka tomu sme po viactýždňovej prestávke znova získali voľnosť konania a mohli v našej činnosti pokračovať o to intenzívnejšie. Willy sa so svojím nadriadeným dohodol, že počas

¹³³ Ide o Bulharsko. Aj napriek tomu, že bolo spojencom nacistického Nemecka a v krajine platili tvrdé protizidovské zákony, bulharskí židia neboli v skutočnosti deportovaní do Poľska. Pozri: Rychlík, J.: Perzekúcia a záchrana bulharských židov v rokoch 1940-1944. *Studia historica Nitrensia VIII/1999*, s. 179-204.

¹³⁴ V Bulharsku od januára 1943 pôsobil ako poradca pre riešenie židovskej otázky Theodor Dannecker, Eichmannov spolupracovník, ktorý presadzoval radikálne riešenie židovskej otázky. Pozri: Steur, C.: Theodor Dannecker: Ein Funktionär der „Endlösung“. Klartext, Essen 1997, s. 92-113.

¹³⁵ V čase, keď Fleischmannová písala tento list, slovenská vláda sa na svojom zasadnutí 8. marca 1943 uzmyslela preskúmať pracovné výmery židovským osobám a tam, kde to bude možné, navrhla odobrať ich. Osoby zhavené výnimiek mali byť preraďované do židovských pracovných táborov.